

РОЗДІЛ 1. ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ДУМКИ

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК СОЦІАЛЬНОГО КАПІТАЛУ ТА ЕКОНОМІЧНОЇ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНО-МЕРЕЖЕВОЇ ЕКОНОМІКИ

COMMUNICATION OF SOCIAL CAPITAL AND ECONOMIC DECENTRALIZATION IN THE INFORMATION NETWORK ECONOMY

УДК 330.14:330.34:330.16

<https://doi.org/10.32843/infrastruct39-1>

Глісєєва Л.В.

к.е.н., доцент,
старший науковий співробітник відділу
економічної історії
ДУ «Інститут економіки
та прогнозування
Національної академії наук України»

Yeliseieva Liudmyla

Institute for Economics and Forecasting
National Academy of Sciences of Ukraine

У статті розглянуто взаємозв'язок розвитку соціального капіталу та економічної децентралізації в умовах становлення інформаційно-мережевої економіки в Україні. Визначено роль соціального капіталу у руйнуванні централізованої системи державного управління економічними процесами та розподілу ресурсів. Проаналізовано особливості трансформації самоврядування та ролі місцевих мешканців у визначенні векторів економічного розвитку на місцях після 2013–2014 рр. Охарактеризовано можливості, ресурсну базу та зобов'язання місцевих громад щодо вирішення місцевих проблем унаслідок розвитку децентралізації в національній економіці. Систематизовано краудсорсингові інструменти, використання яких стало можливим завдяки розвитку інформаційно-мережевої економіки в Україні. Проаналізовано особливості запровадження в національній економіці моделей смарт-сіті та смарт-громад. Конкретизовано роль інституту громадського бюджету у розвитку соціального капіталу та поглибленні економічної децентралізації. Досліджено принципи формування бюджету участі та динаміку його поширення в Україні. Визначено економічну децентралізацію та формування соціального капіталу як стратегічні пріоритети розвитку національної економіки.

Ключові слова: соціальний капітал, економічна децентралізація, інформаційно-мережева економіка, краудсорсинг, громадський бюджет, смарт-громада, соціальний контроль.

В статье рассмотрена взаимосвязь развития социального капитала и экономиче-

ской децентрализации в условиях становления информационно-сетевой экономики в Украине. Определена роль социального капитала в разрушении централизованной системы государственного управления экономическими процессами и распределения ресурсов. Проанализированы особенности трансформации самоуправления и роли местных жителей в определении векторов местного экономического развития после 2013–2014 гг. Охарактеризованы возможности, ресурсная база и обязательства местных общин по решению местных проблем вследствие развития децентрализации в национальной экономике. Систематизированы краудсорсинг-инструменты, использование которых стало возможным благодаря развитию информационно-сетевой экономики в Украине. Проанализированы особенности внедрения в национальной экономике моделей смарт-города и смарт-общин. Конкретизирована роль института общественного бюджета в развитии социального капитала и углублении экономической децентрализации. Исследованы принципы формирования бюджета участия и динамику его распространения в Украине. Экономическая децентрализация и формирование социального капитала определены как стратегические приоритеты развития национальной экономики.

Ключевые слова: социальный капитал, экономическая децентрализация, информационно-сетевая экономика, краудсорсинг, общественный бюджет, смарт-община, социальный контроль.

In the article the relationship between social capital development and economic decentralization in the context of the emergence of an information-network economy in Ukraine is investigated. The level of centralization of state regulation by economic processes and the reasons for the deployment of decentralization in Ukraine are characterized. The role of social capital in the destruction of the centralized system of state management of economic processes and the allocation of resources is determined. The peculiarities of the transformation of self-government and the role of local residents in determining the vectors of economic development in the field after 2013–2014 are analyzed. The dynamics of development of public support for economic decentralization on the part of the population is characterized. The main results of financial decentralization in Ukraine are specified. The relationship between horizontal and vertical social capital formation and the creation of capable communities through the voluntary association of territorial communities has been investigated. The opportunities, resource base, and commitment of local communities to address local issues as a result of the development of decentralization in the national economy are described. Crowdsourcing tools have been systematized, the use of which was made possible by the development of the information and network economy in Ukraine. The peculiarities of introduction of smart-city and smart-community models in the national economy are analyzed. The role of the public budget institute in developing social capital and deepening economic decentralization is specified. The principles of formation of the participation budget and dynamics of its distribution in Ukraine are investigated. The influence of modernization of social capital on the intensity of communication and cooperation between economic agents has been revealed in order to more effectively attract local potential and enhance local competitive advantages. Economic decentralization and the formation of social capital are identified as strategic priorities for the development of the national economy.

Key words: social capital, economic decentralization, information and network economy, crowdsourcing, public budget, smart community, social control.

Постановка проблеми. На місцевому рівні формування соціального капіталу нерозривно пов'язане з діяльністю громад, які впливають на місцевий економічний розвиток як безпосередні учасники економічної взаємодії на локальному ринку, – підприємці – виробники благ та послуг

і споживачі, що формують локальний попит. Економічна спроможність територіальних громад визначається наявними матеріальними й нематеріальними активами. Якщо до перших належать природні ресурси, виробнича, соціальна інфраструктура та ін., то до других – соціальні норми,

соціальні мережі, довіра до інститутів влади та міжособистісна довіра, що в підсумку визначають здатність місцевих мешканців до кооперації, прийняття спільних рішень, економічної взаємодії, реалізації спільного бачення майбутнього розвитку спільноти. Водночас розкриття економічного потенціалу соціального капіталу громад вимагає відповідного інституційного ландшафту, що передбачає наявність економічних передумов та інституційної екосистеми прийняття економічних рішень, що визначають цілі, характер і траєкторію місцевого економічного розвитку. У зв'язку із цим дослідження взаємозв'язку розвитку соціального капіталу та децентралізаційних процесів вважаємо своєчасним і актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Окремі аспекти цієї проблеми розкрили у своїх роботах вітчизняні дослідники, серед яких – М. Боднар, О. Гірман, А. Ємельянова, Я. Жаліло, В. Романова, О. Сидорчук, О. Шевченко та ін. Проте сьогодні залишаються невисвітленими проблеми розвитку економічної децентралізації через призму формування соціального капіталу.

Постановка завдання. Ми ставили за мету дослідити взаємозв'язок розвитку соціального капіталу та економічної децентралізації в умовах становлення інформаційно-мережевої економіки в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Після розпаду СРСР Україна зберегла надмірну радянську централізацію більшою мірою, ніж інші пострадянські країни. Станом на початок 2014 р. державні витрати України становили 52,7% ВВП, тоді як у країнах Балтії вони не перевищували 34–38% ВВП, що, на думку американського експерта з питань економічної політики в країнах Східної Європи А. Аслунда, має бути оптимальним і для України [1, с. 31]. За роки незалежності централізація управління зумовила звуження економічного простору для формування горизонтальних зв'язків, оскільки економічних стимулів до співпраці між регіонами, громадами міст, сіл, а також економічними суб'єктами в межах однієї громади майже не було – усі вагомі управлінські рішення приймалися не на місцевому рівні.

Суспільний запит на руйнування централізованої системи державного управління як рудименту радянської системи регулювання економічними процесами та розподілу ресурсів (коли з єдиного центру визначалися пріоритети розвитку для кожної громади та частка державного фінансування регіональних програм) посилювався внаслідок розбудови відкритого соціального капіталу України впродовж останніх років.

У 2014–2015 рр. більшість українців (59%) uważала розширення самоврядування та ролі місцевих мешканців у визначенні векторів економічного розвитку на місцях одними з першочергових

урядових завдань [2]. У відповідь були прийняті: Концепція реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади (01.04.2014), закони «Про співробітництво територіальних громад» (17.06.2014), «Про добровільне об'єднання територіальних громад» (05.02.2015), зміни до Бюджетного й Податкового кодексів тощо.

Підтримка й обізнаність населення про цю реформу були одними з найвищих у суспільстві. Майже 80% населення України стверджувало, що вони поінформовані про хід реформи, і понад половина з них підтримувала такі ініціативи. В умовах високої інституційної недовіри до органів державної влади особливу роль у налагодженні комунікації між державними інституціями, місцевим самоврядуванням та населенням відіграли неурядові організації. Високі суспільні очікування щодо децентралізації були зумовлені необхідністю підвищення якості надання публічних послуг та стимулювання соціально-економічного розвитку територій і країни загалом. Майже 40% українського населення стверджувало, що поглиблення децентралізації сприятиме зменшенню негативних виявів деформації соціального капіталу, насамперед згасанню сепаратизму та нівелюванню між-регіональних суперечностей і, як наслідок, вирішенню військового конфлікту на Сході України [3, с. 130]. Водночас найбільш очікуваними результатами від такої реформи є поліпшення якості й доступності послуг, підвищення рівня добробуту населення, зниження рівня корупції, що мотивує економічних агентів до посилення економічної та громадянської активності і встановлення щільніших горизонтальних мережевих зв'язків.

У рамках реформи місцевого самоврядування було закладено підвалини для фінансової децентралізації, розвитку спроможних громад та дієздатного й найбільш наближеного до потреб суб'єктів господарювання інституту місцевого самоуправління. Формування спроможних громад передбачало добровільне об'єднання територіальних громад (далі – ОТГ), що фактично характеризувало готовність останніх до змін та брати на себе відповідальність за добробут членів громади і подальший економічний розвиток на місцях. В Україні процес утворення ОТГ можна вважати достатньо динамічним: у 2015 р. було організовано 159, у 2016 р. – 366, у 2017 р. – 665 ОТГ. До початку грудня 2019 р. було створено 1 009 об'єднаних територіальних громад, де проживало майже 11,3 млн осіб (32,1% від загальної чисельності населення України), хоча ще 6 342 громади залишилися необ'єднаними.

Укрупнення громад здійснювали через добровільне об'єднання з урахуванням думки економічних агентів та оцінкою потенційних ресурсних можливостей щодо забезпечення якісними послугами місцевих мешканців і соціально-економічного

розвитку території. Більшість об'єднань відбулося за ініціативою знизу. Разом із тим упродовж останніх років збільшилася частка суб'єктів господарювання, які вважають, що об'єднання громад слід здійснювати за рішенням державних інституцій, що свідчить про консервацію норм патерналізму в українському суспільстві, які деформують економічний потенціал соціального капіталу. Проте частка патерналістськи орієнтованого населення постійно зменшується і сьогодні є відносно невисокою – 3–9% населення України [4, с. 12].

На відміну від ОТГ територіальні громади, які виявилися більш соціально й економічно пасивними та досі не взяли участі у формуванні спроможних громад, мають обмежені фінансові та інституційні можливості щодо виробництва якісних послуг для своїх мешканців та забезпечення ефективного місцевого економічного розвитку. Зокрема, вони не можуть брати участі в конкурсі від Державного фонду регіонального розвитку, одержувати державні землі сільськогосподарського призначення в комунальну власність, а їхні місцеві бюджети не включено до прямих міжбюджетних відносин із державним бюджетом тощо. На підставі цього аналітики Національного інституту стратегічних досліджень дійшли висновку, що «в унітарній Україні громадяни однієї держави отримують на базовому рівні самоврядування відмінні можливості з огляду на різну управлінську спроможність територіальних громад виконувати самоврядні та делеговані державною повноваження» [5, с. 52]. Окрім того, на нашу думку, роль таких територіальних громад в економічному розвитку значно обмежена. Одна з істотних причин цього криється в недостатньо розвиненому соціальному капіталі або його значній деформації у таких громадах. Згідно з результатами національного дослідження, найбільший супротив формуванню ОТГ чинять сільські, селищні голови та представники районної влади [6, с. 5], в руках яких сьогодні практично монополізована вся місцева влада і тому їхня поведінка часто має переважно рентоорієнтований характер. Водночас мешканці територіальних громад, які не залучені до процесу формування інституційно спроможних громад, виявляють нижчий рівень готовності брати участь у вирішенні місцевих проблем порівняно з ОТГ. Окрім того, у традиційних територіальних громадах економічні агенти надають перевагу пасивним і непрямим, тоді як в ОТГ – прямим інструментам впливу на місцеві інституції та участі в економічних процесах. Порівняно з неререформованими громадами об'єднані територіальні громади часто мають більший потенціал горизонтального капіталу (що ґрунтується на розвиненій горизонтальній взаємодії членів громади) та водночас відбувається значний приріст потенціалу вертикального соціального капіталу, оскільки мешканці ОТГ

мають прямі та ефективні інструменти суспільного контролю над діями місцевих владних інституцій та беруть активнішу безпосередню участь у процесі прийняття рішень. При цьому найбільш поширеними механізмами участі місцевих мешканців в управлінні громадами є громадські слухання, збори, де обговорюють вирішення нагальних проблем. В окремих випадках активність суб'єктів господарювання спричиняла зміни первинних рішень посадовців відповідно до вимог мешканців громади. Водночас можна відзначити й спроби нових інституцій самоврядування бути більш відкритими та прозоро здійснювати свою діяльність, оприлюднюючи всі прийняті рішення на своїх сайтах та у ЗМІ. Разом із тим навіть коли посилення впливу членів громади на органи місцевого самоуправління не було помітним, у населення більшості ререформованих і неререформованих громад поступово почав підвищуватися інтерес до участі у заходах контролю над діяльністю місцевих інституцій [6, с. 12], що загалом свідчить про активізацію соціального капіталу та зростання його ролі у соціально-економічних процесах на місцях.

Унаслідок реформи місцеві громади одержали більші можливості, ресурси та зобов'язання щодо вирішення місцевих проблем. З одного боку, відбулося розширення податкової бази: місцевий бюджет почали наповнювати 100% митних зборів, 5% акцизного податку, зросли надходження від податку на доходи фізичних осіб, плати за користування землею, податку на нерухомість тощо. Так, без урахування трансфертів за останні п'ять років місцеві бюджети зросли в три з половиною рази, із 68,6 млрд грн у 2014 р. до 234 млрд грн у 2018 р. Одним із найбільш значимих результатів фінансової децентралізації стало зростання частки місцевих податків і зборів у доходах місцевих бюджетів: якщо в 2012–2013 рр. вони становили лише 2,5%, то в 2018 р. – близько 30% [7]. У 2018 р. уперше обсяг місцевих бюджетів перевищив обсяг державного бюджету, становивши більшу частину (52%) зведеного бюджету України. Нині через місцеві бюджети в національній економіці перерозподіляється понад 15% ВВП.

Водночас фінансова децентралізація, яка була розпочата в 2015 р., ще до проведення децентралізації повноважень дала змогу органам самоврядування використати кошти для задоволення нагальних і першочергових потреб населення на місцях, що в підсумку сприяло подоланню багатьох соціально-економічних суперечностей, підвищило рівень оптимістичних суспільних очікувань від таких перетворень та сприяло соціальному згуртуванню громад, що, зрештою, позитивно відбилося на зміцненні соціального капіталу громад.

З іншого боку, згодом на рівень громад були передані значні повноваження щодо розвитку первинної медицини, швидкої допомоги, дошкільної

і шкільної освіти, комунального господарства, охорони правопорядку, пожежної охорони, соціального захисту, внаслідок чого істотно зросли обов'язки громад та вимоги до інститутів місцевого самоврядування.

Включення до структури місцевих бюджетів витрат, пов'язаних із задоволенням базових потреб мешканців громади, має велике соціальне й економічне значення. В умовах зростання фінансової спроможності громад це дає змогу достатньо швидко поліпшити середовище життєдіяльності їхніх мешканців та розширити доступ до якісних медичних, освітніх послуг, соціального захисту, що позитивно позначається на вирішенні багатьох соціально-економічних проблем і зменшенні рівня соціальної напруги в регіоні. Водночас економічні агенти, які більш схильні довіряти власним оцінкам, аніж експертам і державним інституціям, можуть розцінити підвищення якості публічних послуг як зростання ефективності економічної діяльності органів місцевого самоврядування та влади загалом.

Унаслідок децентралізації та реформи місцевого самоврядування найбільш відчутними для населення виявилися поліпшення у таких сегментах, як ремонт й утримання доріг, забезпечення діяльності соціальних закладів, благоустроїв, надання адміністративних послуг тощо [2, с. 9]. Так, громади й органи місцевого самоврядування отримали право надавати своїм мешканцям широкий спектр адміністративних послуг, що було уможливлено створенням спеціалізованих Центрів надання адміністративних послуг (далі – ЦНАП), динаміка створення яких в Україні достатньо висока: наприкінці 2018 р. функціонувало 775, а вже в 2019 р. – 806 таких інституцій.

За останні роки місцеві громади продемонстрували здатність успішно освоювати кошти для реалізації соціально-економічних проєктів. Найчастіше з їхніх бюджетів фінансували проєкти на вирішення короткострокових проблем громад. Проте, ймовірно, саме це дало мешканцям громад змогу швидше побачити результати мережевої взаємодії та співпраці з органами самоврядування. І хоча в 2015 р. лише 15% українців помітили позитивні зрушення внаслідок такої реформи, то в 2016 р. їхня частка становила 46%, а на кінець 2018 р. – уже 61,5% [4, с. 8]. Водночас через поліпшення місцевого благоустрою формуються сприятливі передумови для міжособистісних комунікацій, розширення рамок спільнот і зміцнення мережевої взаємодії між ними, тобто в підсумку це також дає поштовх до розбудови відкритого горизонтального соціального капіталу.

Загалом додаткові фінансові ресурси, які отримують об'єднані територіальні громади, та більша самостійність у прийнятті рішень і розв'язанні нагальних місцевих потреб стали каталізатором

для економічного розвитку на місцях. Проте вагомою проблемою для забезпечення місцевого економічного розвитку виявилася залежність місцевих бюджетів від державних трансфертів. Із 2014 до 2019 р. обсяг такого державного фінансування зріс майже в 39 разів – з 0,5 млрд до 19,37 млрд грн, а в державному бюджеті 2019 р. передбачено 40 відповідних дотацій і субвенцій. Загалом така тенденція формування місцевих бюджетів створює ризики «ручного» регулювання економічної політики ОТГ, зокрема з позаекономічною, у т. ч. корупційною та рентоорієнтованою, мотивацією [5, с. 18], а також обмеження доступу до ресурсів ієрархічною вертикаллю їх розподілу.

У рамках децентралізації на рівні багатьох міст зміни відбуваються у формі розбудови моделі «смарт-сіті» (розумних міст). Основою для розбудови такої моделі є соціальна взаємодія та соціальне залучення, що спирається насамперед на інструменти краудсорсингу та краудфандингу. Важливими краудсорсинговими інструментами стають бюджет участі, е-петиція, громадські слухання, опитування, місцеві ініціативи, публічні консультації тощо. Так, краудсорсинг – ключова технологія міжнародного проєкту «Європейське інноваційне партнерство щодо розвитку розумних (смарт) міст та громад», який реалізується в більшості країн ЄС та спрямований на залучення місцевого населення до вдосконалення міського простору з метою розширення соціальних та економічних взаємодій.

Сьогодні програму Smart Cities почали реалізувати в кількох містах України, зокрема в Дніпрі, Києві, Львові, Харкові та ін. Вона передбачає запровадження технологій, які дають змогу спростити горизонтальну й вертикальну взаємодію суб'єктів господарювання у містах. Наприклад, у Харкові запрацювала цифрова платформа для обробки запитів економічних агентів, у Вінниці запущений онлайн-сервіс WinDim24, що створює майданчик для громадського контролю над якістю комунальних послуг, у Дніпрі – сервіси з контролю виконання міського бюджету та спрощення отримання адміністративних послуг «Е-контакт» тощо. Залучаючи громадян у процес прийняття важливих для громади рішень, технологія смарт-сіті сприяє підвищенню рівня обґрунтованості прийняття рішень та створенню відповідного «розумного» середовища у громадах – т. зв. смарт-громад, що, зі свого боку, підвищує «вартість» їхнього соціального капіталу.

В останні роки зростає значення такого інструменту смарт-регулювання, як бюджет участі, за допомогою якого розширюються можливості економічних агентів брати участь у розподілі місцевого бюджету, визначати пріоритетні напрями його використання, а також налагоджувати активну комунікацію між місцевими інституціями й громадськістю, що підвищує ефективність використання

бюджетних коштів. Основними принципами формування такого бюджету є відкритість й інклюзивність (що означає залучення якомога більшого числа стейкхолдерів до процесу прийняття рішень), підтримка соціальної й економічної активності учасників місцевих громад, залучення місцевого населення до реалізації проєктів-переможців (що через податки сприяє поверненню частини витрачених коштів назад до місцевого бюджету), соціальна підзвітність, обов'язковість виконання, прозорість і сталість проєкту тощо [8, с. 40]. Сьогодні механізм бюджету участі використовують майже в 95 містах та ОТГ України. Від часу появи загальний обсяг таких бюджетів в Україні становить майже 1 млрд грн, у тому числі понад 700 млн грн щодо проєктів, голосування за які відбулося після 2017 р. [9, с. 22]. Це свідчить про істотне фінансове підґрунтя для реалізації економічного потенціалу краудсорсингу в місцевому розвитку. Так, лише в Києві у рамках бюджету спільної участі забезпечують виконання 554 проєктів вартістю близько 161 млн грн [10]. Керівниками соціальних ініціатив переважно є економічні агенти віком 26–45 років. Загалом до розроблення та вибору проєктів у рамках формування бюджетів участі в Україні долучилося близько 2 млн українців: у середньому кожен містянин країни голосує за 2,6 проєкту. Це відносно високий показник, оскільки в багатьох європейських країнах його було досягнуто за період значно триваліший, ніж в Україні, що свідчить про високу готовність українців активно включатися у суспільно-політичні процеси, а водночас і про наявність значного потенціалу соціального капіталу, який може й повинен бути використаний як ресурс економічних перетворень.

Висновки з проведеного дослідження.

Отже, державний сектор як вертикальна ієрархічна структура, як правило, не враховує особливості місцевих інститутів, має обмежені можливості щодо мобілізації потенціалу соціального капіталу агентів територіальної громади для вирішення ключових проблем економічного розвитку на місцях, що, відповідно, гальмує і розвиток національної економіки. У зв'язку із цим модернізація соціального капіталу, яка пришвидшила децентралізаційні процеси та розширила перелік інструментів впливу мешканців громад на державні й місцеві інституції, здатна мотивувати до посилення комунікації та співпраці між економічними агентами, що зумовлює ефективне залучення місцевого потенціалу та посилення місцевих конкурентних переваг. Водночас така реформа сприятиме посиленню взаємодії між горизонтальним та вертикальним соціальним капіталом, а також соціальним капіталом територіальних громад та суспільства загалом, що сприятиме зменшенню суперечностей між центром і регіонами та зміцненню основ унітарної держави.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Аслунд А. Україна: Що пішло не так і як це виправити. Київ : Києво-Могилянська академія, 2015. 294 с.
2. Децентралізація та реформа місцевого самоврядування: результати соціологічного дослідження : аналітичний звіт / Київський міжнародний інститут соціології, Рада Європи. Київ : KMIS, 2015. 116 с.
3. Путівник по реформах. Книга для розуміння сімнадцяти ключових реформ в Україні / Громадська організація «Інтерньюз-Україна», Посольство Фінляндії в Україні. Київ : Аванпост-прим, 2017. 282 с.
4. Децентралізація та реформа місцевого самоврядування: результати четвертої хвилі соціологічного опитування : аналітичний звіт / Київський міжнародний інститут соціології, Рада Європи. Київ, 2019. 146 с.
5. Децентралізація влади: порядок денний на середньострокову перспективу : аналітична записка / Я.А. Жаліло та ін. Київ : НІСД, 2019. 192 с.
6. Сидорчук О. Децентралізація: результати, виклики і перспективи : аналітичний звіт / Фонд Демократичні ініціативи імені Ілька Кучеріва. Київ, 2016. 32 с.
7. Зведений бюджет України / Міністерство фінансів України. URL : <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/cons/2018/> (дата звернення: 23.12.2019).
8. Впровадження громадської моделі бюджету участі на місцевому рівні: рекомендації по впровадженню / М. Боднар та ін. Київ : Центр розвитку інновацій, 2019. 40 с.
9. Ємельянова А., Лобойко С., Литвинова К. Стан впровадження громадського бюджету (бюджету участі) у містах України / Центр розвитку інновацій, EGAP, Фонд «Східна Європа». Київ : Центр розвитку інновацій, 2017. 42 с.
10. Бюджет участі / Громадський проєкт KyivSmartCity. URL : <https://gb.kyivcity.gov.ua> (дата звернення: 23.12.2019).

REFERENCES:

1. Aslund A. (2015) Ukraine: Shcho pishlo ne tak i yak tse vypravlyty [Ukraine: What went wrong and how to fix it]. Kyiv: Kyievo-Mohylianska akademiia. (in Ukrainian)
2. Kyiv International Institute of Sociology (2015). Detsentralizatsiia ta reforma mistsevoho samovriadvannia: rezultaty sotsiologichnoho doslidzhennia [Decentralization and Local Self-Government Reform: Results of a Sociological Study]. Kyiv: KMIS. (in Ukrainian)
3. NGO "Internews-Ukraine" (2017). Putivnyk po reformakh. Knyha dlia rozuminnia simnadtsiaty kliuchovykh reform v Ukraini [Reform Guide. A book for understanding seventeen key reforms in Ukraine]. Kyiv: Avandpost-prym. (in Ukrainian)
4. Kyiv International Institute of Sociology (2019). Detsentralizatsiia ta reforma mistsevoho samovriadvannia: rezultaty chetvertoi khvyli sotsiologichnoho opytuvannia [Decentralization and reform of local self-government: results of the fourth wave of sociological survey]. Kyiv: Kyiv International Institute of Sociology. (in Ukrainian)
5. Zhalilo Ya.A., Shevchenko O.V., Romanova V.V. (2019) Detsentralizatsiia vlady: poriadok denniy na

serednostrokovu perspektyvu [Power Decentralization: Medium-Term Agenda]. Kyiv: National Institute for Strategic Studies. (in Ukrainian)

6. Sydorchuk O. (2016) Detsentralizatsiia: rezultaty, vyklyky i perspektyvy [Decentralization: results, challenges and prospects]. Kyiv: Ilko Kucheriv Democratic Initiatives Foundation. (in Ukrainian)

7. Ministry of Finance of Ukraine (2018). Zvedenyi biudzhety Ukrainy [Consolidated Budget of Ukraine]. Available at: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/cons/2018/> (accessed 23 December 2019).

8. Bodnar M., Loboiko S., Khatsevych I. (2019) Vprovadzhennia hromadskoi modeli biudzhetu uchasti

na mistsevomu rivni: rekomendatsii po vprovadzhenniu [Implementing a Public Participatory Budget Model at Local Level: Implementation Recommendations]. Kyiv: Tsentri rozvytku innovatsii. (in Ukrainian)

9. Yemelianova A., Loboiko S., Litvinova K. (2017) Stan vprovadzhennia hromadskoho biudzhetu (biudzhetu uchasti) u mistakh Ukrainy [State of implementation of public budget (budget of participation) in Ukrainian cities]. Kyiv: Tsentri rozvytku innovatsii. (in Ukrainian)

10. Biudzhety uchasti. Hromadskyi proekt "KyivSmart-City" [Participation budget. Public project "KyivSmart-City"]. Available at: <https://gb.kyivcity.gov.ua> (accessed 23 December 2019).